

**Πώς έφτασαν σε εμάς
σήμερα τα αρχαία κείμενα**

Α. Μπάζου

ΤΑ ΕΙΔΗ ΓΡΑΦΗΣ - ΕΞΕΛΙΞΗ

Εικονογραφικές/ιδεογραφικές

ΑΠΕΙΚΟΝΙΖΟΥΝ ΛΕΞΕΙΣ

Εικονογραφικά: ζωγραφική μίμηση
μιας εικόνας (σουμεριακή
σφηνοειδής γραφή)

Ιδεογραφικά: σχηματοποιημένη και αφαιρετική αναπαράσταση εικόνων (ιερογλυφική γραφή)

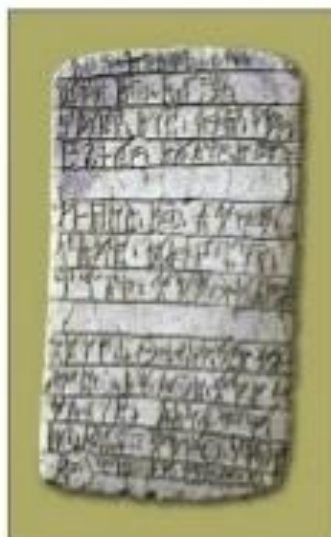

Συλλαβικές

Απεικονίζουν συλλαβές

Συνδυασμούς
συμφώνων και και
φωνηέντων
(Γραμμική Β)

Αλφαβητικές

Απεικονίζουν φθόγγους

Μόνο σύμφωνα,
(φοινικικό αλφάβητο)
Σύμφωνα και φωνήεντα,
(ελληνικό, λατινικό)

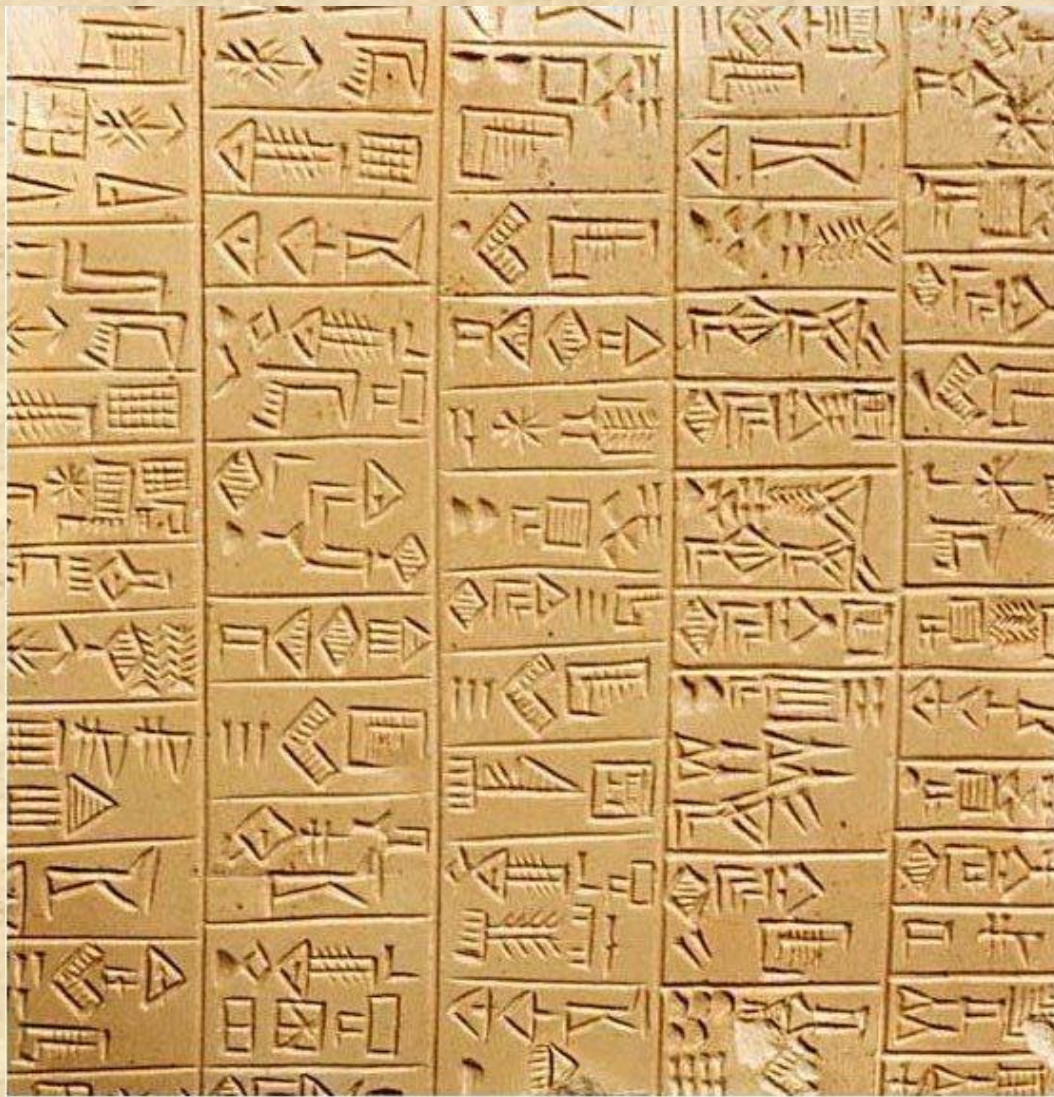
[illegible]

Σπηλαιογραφίες/ Ιδεογραφίες

Εκατοντάδες χιλιάδες π.Χ.
Συνήθως σκηνές κυνηγιού
Γαλλία, Ισπανία, Ελλάδα

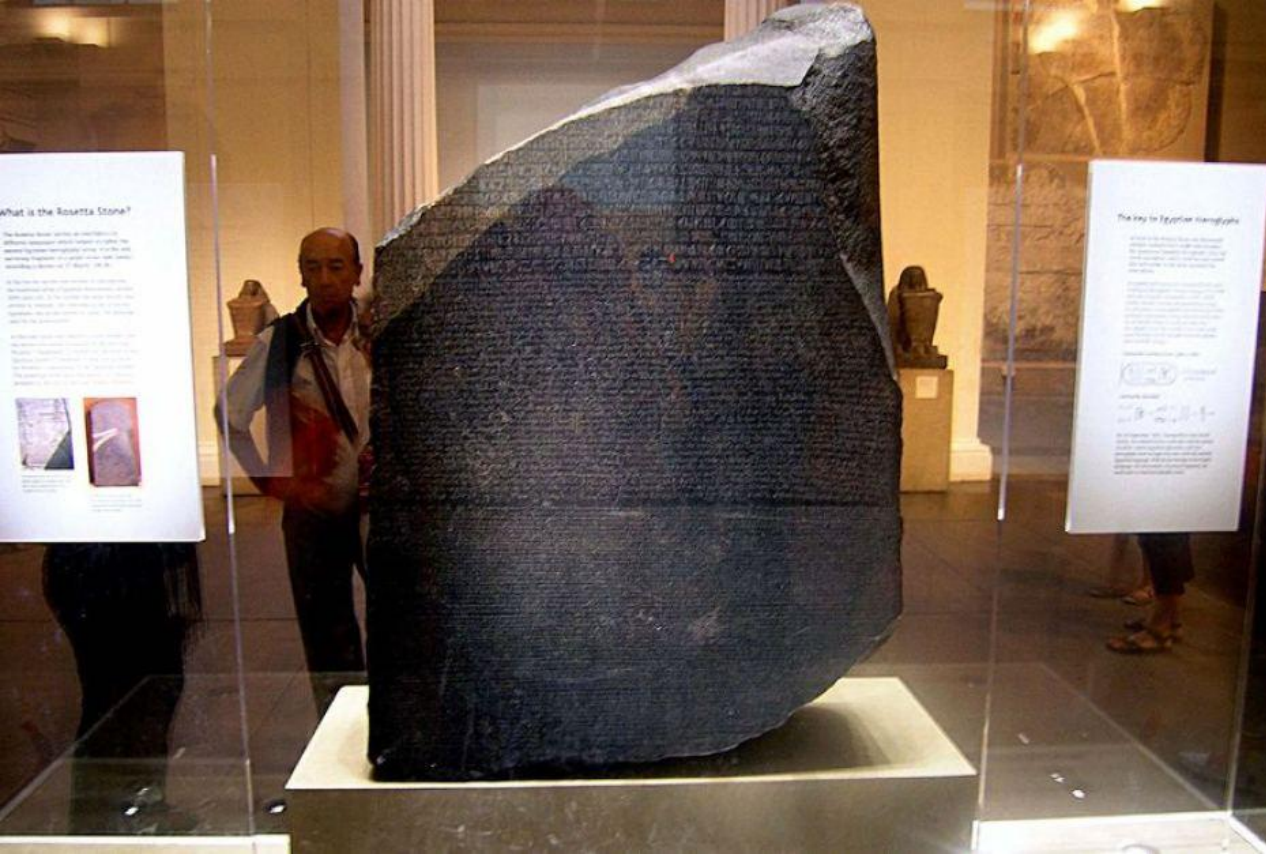

Στις εικόνες 26^{ου} αι. π.Χ.
κατάλογος δώρων σε αρχιερέα

Σφηνοειδής γραφή
(από το σχήμα των γραμμάτων,
σαν σφήνα), περ. 4000-3000 π.Χ.
έως και 1^ο αι. μ.Χ.
Το αρχαιότερο σύστημα γραφής
στον κόσμο. Εικονογραφική,
αργότερα και φωνητικά στοιχεία.
Σουμέριοι Μεσοποταμία
π.χ. Κώδικας Χαμουραμπί, 1700
π.Χ. - η αρχαιότερη νομοθεσία

Μετά Ιερογλυφικά <γλύφω = χαράσσω,, αρχικά μόνο ιερείς έγραφαν σε αυτήν.

Αρχ. Αίγυπτος. Από 4000 π.Χ. Εικονογραφικά +αλφαβητικά στοιχεία.

Διαβάστηκαν από Champollion Όταν διάβασε τη στήλη Ροζέτας (2^{ος} αι. π.Χ.) British Museum – τρίγλωσση: ελληνικά, ιερογλυφικά και δημώδη αιγυπτιακά. Αφορά τιμές αιγύπτιων ιερέων στον βασιλιά Πτολεμαίο.

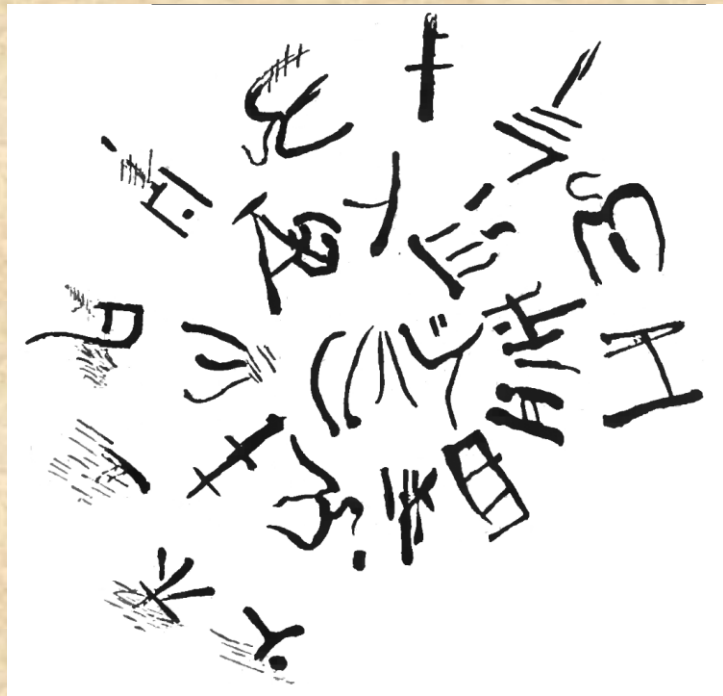

Μετά και **κρητικά**
ιερογλυφικά,
π.χ. δίσκος Φαιστού,
1700 π.Χ.

Το παλαιότερο έντυπο,
με τυπωμένα στοιχεία,
όχι χαραγμένα στο
χέρι.

Δεν έχει διαβαστεί αν
και πολλές απόπειρες
και θεωρίες. Δεν
ξέρουμε σε ποια
γλώσσα είναι
γραμμένος.

Συλλαβογράμματα +
ιδεογράμματα.
Παράλληλα (1500-300
π.Χ.) **αρχαία**
κυπριακή γραφή,
συγγενής με Γραμμική
Α. Έχει διαβασθεί στο
μεγαλύτερο μέρος της.

Γραμμική Α: 1800-1450 π.Χ.

Ιδεογράμματα – συλλαβογράμματα.

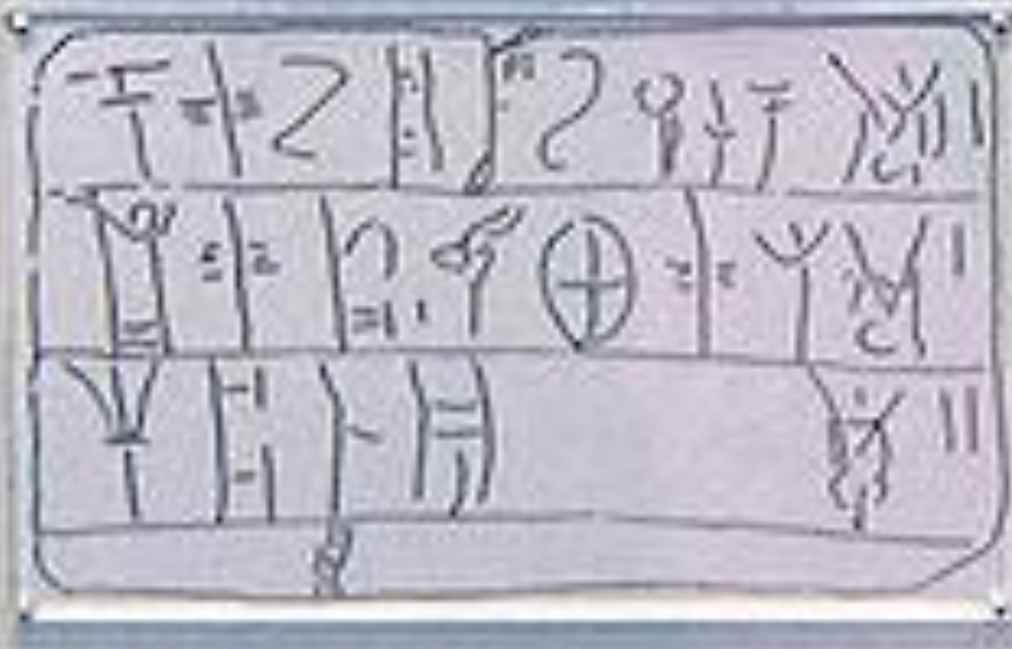
Τα μισά σύμβολα κοινά με Γραμμική Β, που έχει αποκρυπτογραφηθεί και είναι ελληνικά. Η Γραμμική Α δεν ξέρουμε τι γλώσσα είναι.

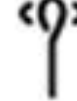
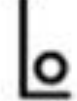
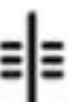
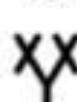
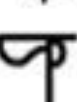
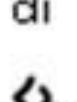
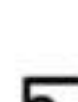
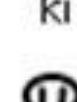
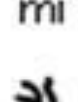
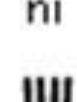
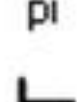
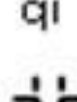
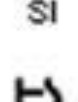
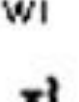
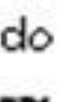
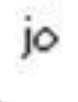
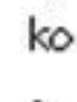
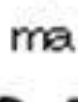
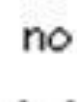
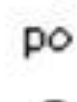
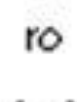
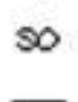
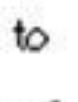

Γραμμική Β: ελληνικά,
αποκρυπτογραφήθηκε το 1952
από τους Ventris και Chadwick.

7671

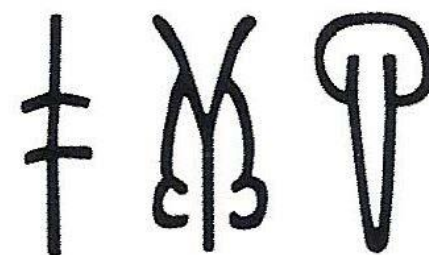
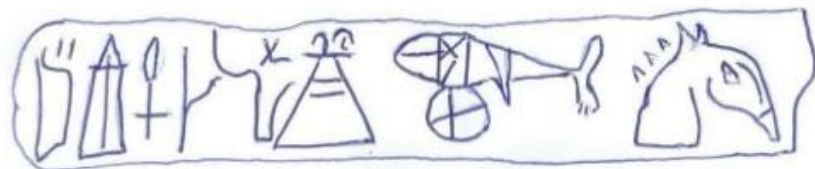
												
a	da	ja	ka	ma	na	pa	qa	ra	sa	ta	wa	za
												
e	de	je	ke	me	ne	pe	qe	re	se	te	we	ze
												
i	di		ki	mi	ni	pi	qi	ri	si	ti	wi	
												
o	do	jo	ko	ma	no	po	qo	ro	so	to	wo	zo
												
u	du	ju	ku	mu	nu	pu		ru	su	tu		

Γραμμική Β: περ. 1600-1100 π.Χ., περ. 90 συλλαβογράμματα + ιδεογράμματα + κάποια φωνήεντα. 3-4 διαφορετικοί τύποι στην Ελλάδα, σαν τοπικοί διάλεκτοι. Κρήτη, Πύλος, Μυκήνες. Δείγματα από το 1450 π.Χ. Πινακίδα Ίκλαινας Μεσσηνίας.

ΑΠΟΚΡΥΠΤΟΓΡΑΦΗΣΗ ΠΙΝΑΚΙΔΑΣ ΓΡΑΜΜΙΚΗΣ Β'

πινακίδα από το ανάκτορο της Κνωσού. (Μουσείο Ηρακλείου)

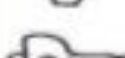
pa - ma - ko

= φάρμακο

ΤΑ ΣΥΜΒΟΛΑ ΤΗΣ ΓΡΑΦΗΣ - ΙΔΕΟΓΡΑΜΜΑΤΑ

Η Γραμμική Β΄
χρησιμοποιεί και
ιδεογράμματα

άνθρωπος	
όλογο	
πρόβατο	
κατσίκι	
γουρούνι	
αγελάδα	
ελιές	
στάρι	
φρούτα	
λάδι	
κρασί	
μέλι	
χρυσάφι	
τυρί	
δέρμα	

	ρόδα
	κόρο
	σπινθί
	βέλος
	πανεπιλία
	λεκάνη
	κουτάλι
	υδρία
	μπανιέρα
	τριποδικό αγγείο
	θάμνος
	σουλός
	ελαιοδέντρο
	λόχη

Αλφαβητική γραφή (ελληνικά): από 8^ο αιώνα το αρχαιότερο δείγμα. Εικάζουμε ότι από Φοίνικες μέσω εμπορικών συναλλαγών τον 9^ο αι. Ηρόδοτος μιλά για «φοινικήια γράμματα» (ή μήπως έτσι επειδή γράφονταν σε φύλλα φοίνικα;). Όμως τα γράμματα ελληνικά κι φοινικικά μοιάζουν οπτικώς πολύ, βρίσκονται γενικά στην ίδια σειρά, επίσης έχουν κατά βάση ίδιες ονομασίες αλλά στα φοινικικά οι ονομασίες των γραμμάτων σημαίνει και κάτι, π.χ. alif= βόδι, beth=σπίτι, gamil= καμήλα, σε αντίθεση με τα ελληνικά αντίστοιχά τους, άλφα, βήτα, γάμα, που δεν σημαίνουν τίποτε. Οι παλαιότερες ανατολικές επιγραφές με τέτοιο αλφάβητο περ. 1300 π.Χ.

Ο μύθος θέλει τον βασιλιά των Φοινίκων Κάδμο τον 14^ο αι. να εγκαθίσταται στη Θήβα και να φέρνει το αλφάβητο με περίπου 12 ή 16 γράμματα. Οι Παλαμήδης, Ορφέας, Προμηθέας κ.ά. προσέθεσαν γράμματα ή σύμφωνα με άλλες παραδόσεις, εφηύραν το ελληνικό αλφάβητο.

Το φοινικικό αλφάβητο χωρίς φωνήεντα, οι Έλληνες ανέπτυξαν φωνήεντα και πρόσθεσαν γράμματα, π.χ. ΦΧΨ. Στην Ελλάδα αλφαβητικό το σύστημα, στην Ανατολή κυρίως συλλαβικά.

Τον 7^ο αι. κάθε πόλη το δικό της σύστημα με παραλλαγές. Το 403/402 π.Χ. επί Ευκλείδη άρχοντας η Αθήνα υιοθετεί το αλφάβητο των Ιώνων, που επικράτησε εφεξής παντού.

LE LETTERE PIÙ SIGNIFICATIVE DELL' ALFABETO GRECO IN PERIODO ARCAICO

α Α
 β Β · C · D · Γ · Η · Θ · Ι · Κ · Λ · Μ · Ν
 γ Γ · C · I
 δ Δ
 ε Ε · Ϝ · Β · Σ
 Ϝ Ϝ · C · Ϝ · Κ
 ζ Ζ · Ξ
 η Η · Θ · Η · Θ · Η · Η · Β
 θ Θ · Η · Θ · Ι · Θ · Η · Η
 θ ⊕ · ⊗ · ⊙
 ι Ι · Σ · Ξ · Ξ · Σ
 κ Κ
 λ Λ · Γ · Λ
 μ Μ · Μ · Μ
 ν Ν · Ν
 ξ Ξ · Η · Η · Η · Θ · Σ · Χ · + · Θ ξ · Χ ξ · Κ Μ · Ψ Μ
 ο Ο · C · Ω
 π Π · Γ
 ρ Ρ
 ϑ ϑ
 ρ Ρ · D · R
 σ Σ · Σ · Σ · Σ
 τ Τ
 υ Υ · Υ
 φ Φ · Φ · Γ Β · Γ Η
 χ Χ · + · Κ Β · Κ Η
 ψ Ψ · Ψ · Χ · Σ · Φ ξ · Γ ξ · Γ Μ
 ω - Ο · Ω · Β

Le lettere dell'alfabeto greco in periodo classico:

Α Β Γ Δ Ε Ζ Η Θ Ι Κ Λ Μ Ν Ξ Ο Π Ρ Σ Τ Υ Φ Χ Ψ Ω

Le lettere dell'alfabeto greco in periodo ellenistico-romano:

Α Β Γ Δ Ε Ζ Η Θ Ι Κ Λ Μ Ν Ξ Ο Π Ρ Σ Τ Υ Φ Χ Ψ Ω

Lettere apicate.

Α Β Γ Δ Ε Ζ Η Θ Ι Κ Λ Μ Ν Ξ Ο Π Ρ Σ Τ Υ Φ Χ Ψ Ω

Lettere lunate:

Ε C Ω

Lettere quadrate:

Ε Β Θ C Ω

Lettere angolate:

Ε Θ Δ C Φ Ω

Lettere allungate:

Α Δ Λ Μ Ν

Η πιο παλιά επιγραφή σε ελληνικό
αλφαβητικό σύστημα: περ. 740 π.Χ.
η οinoχόη του Διπύλου.
Βραβείο σε χορευτικούς αγώνες.
Κατεύθυνση γραφής: από δεξιά στα
αριστερά

Ἡ ὁς νῦν ὀρχηστῶν πάντων ἄταλῶτατα παίζειι τῷ τόδε ...

(ΗΟΣΝΥΝΟΡΧΕΣΤΟΝ ΠΑΝΤΟΝ ΑΤΑΛΟΤΑΤΑ ΠΑΙΖΕΙ ΤΟ ΤΟ ΔΕ ΚΛΜΙΝ
- ὅς νῦν | ὀρχη|στῶν πάν|των ἄτα|λώτατα | παίζειι τῷ τόδε ...)
= «την κανάτα αυτή θα την πάρει ο χορευτής
που θα χορέψει πιο χαριτωμένα»

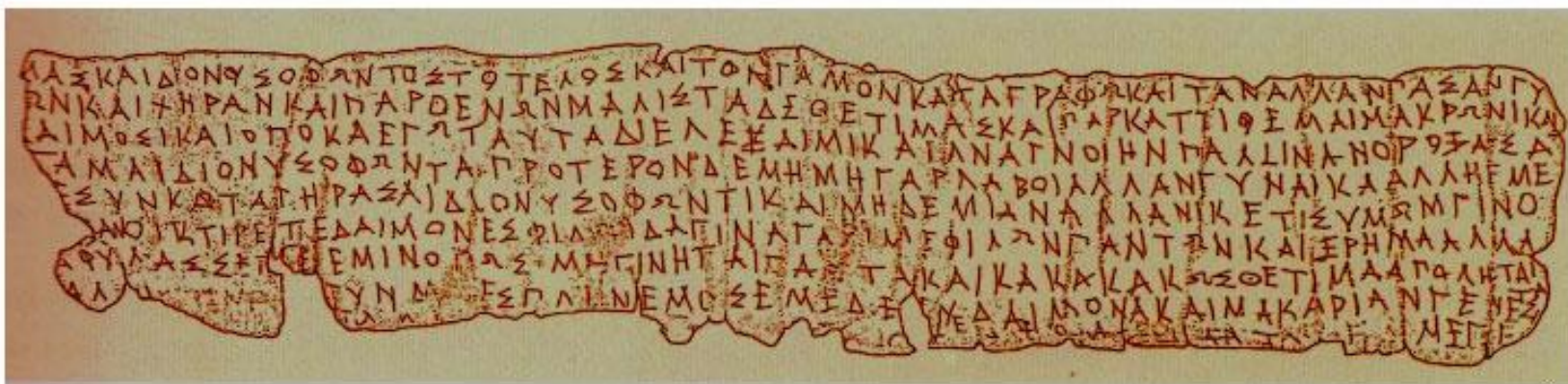
Υλικά γραφής

φύλλα, φλοιοί δέντρων, όστρακα (βλ. εικόνα αριστερά), μέταλλα, μάρμαρο, υφάσματα, πηλός, ξύλο

1

Βλ. εικόνα κάτω , Κατάδεσμος (κατάρα) σε φύλλο μολύβδου, 40υ-3^{ου} αι. π.Χ. Πέλλα

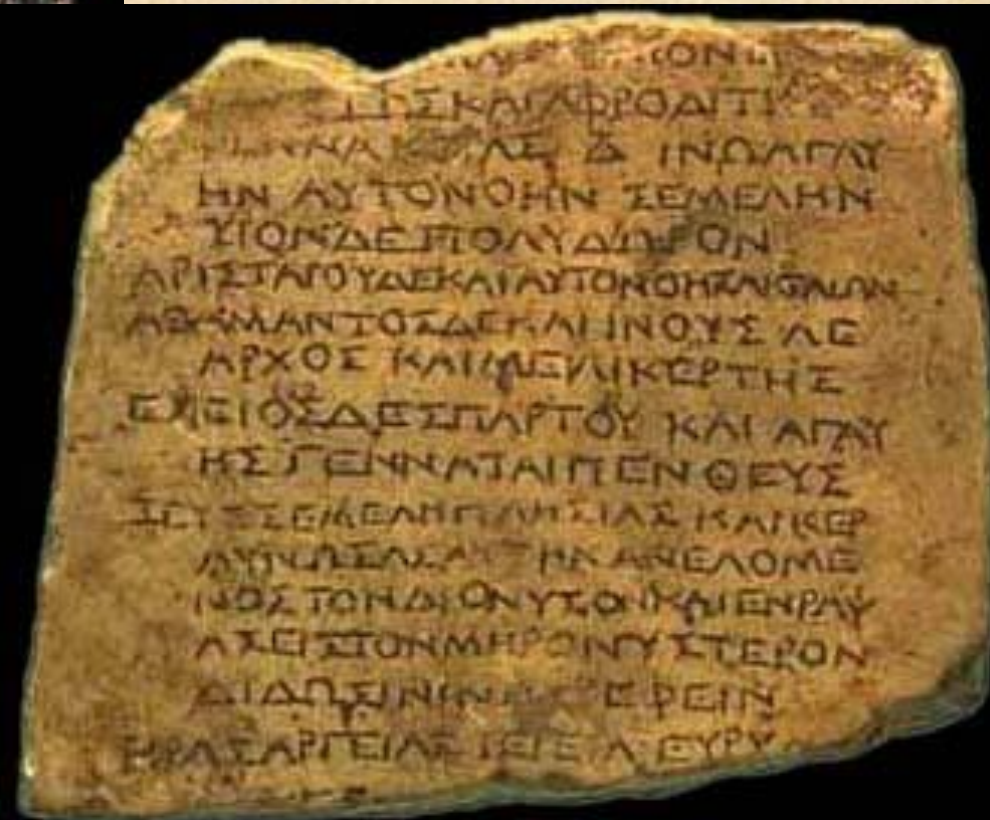

0 cm

30cm

Πέτρα, επιγραφές

Ξύλινες πλάκες με επίστρωση κεριού
όπου χάρασσαν γράμματα
με αιχμηρό εργαλείο.
Για σχολική χρήση, σημειώσεις, επιστολές.
Συχνά ενωμένες πινακίδες 2 ή περισσότερες
(δίπτυχα, πολύπτυχα)

Βλ. εικόνες, πάνω αρχαία πλάκα
(Μουσείο Αλικαρνασσοῦ, από ναυάγιο)
και δεξιά η ανασύνθεσή του.

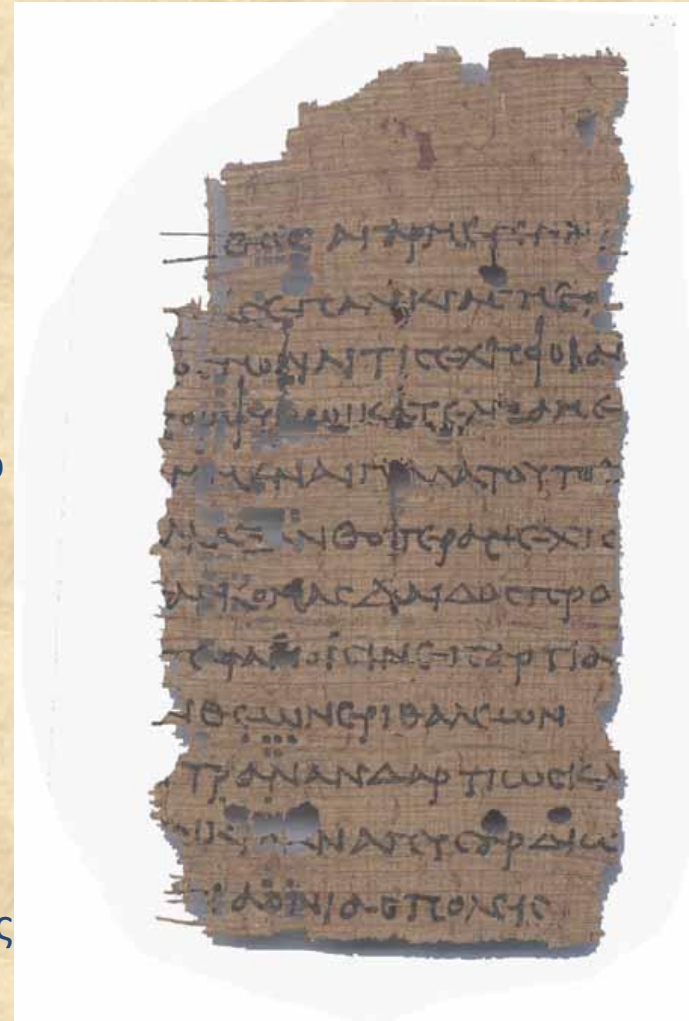

Βλ εικόνα αριστερά: φύλλο παπύρου, πολύπτυχο, μελανοδοχεία, σφραγίδα και κάλαμοι

Πάπυρος ή χάρτης. Φυτό στην Αίγυπτο. Συγκολλώντο μέχρι και 50 φύλλα και διπλώνονταν σε κύλινδρο. Στην Ελλάδα από 7^ο αι. , κυρίως 4^ο π.Χ. – 4^ο αι. μ.Χ. και αργότερα για επίσημη χρήση. Τα αρχαιότερα δείγμα περ. 3000 π.Χ. με ιερογλυφικά.

Περγαμηνή: δέρμα ζώου επεξεργασμένο. Λόγω εμπάργκο Πτολεμαίου Ευεργέτη σε Ευμένη Περγάμου, αρχές 2^{ου} αι. Διφθέρα/ μεμβράνη. Σύμφωνα με τον Ηρόδοτο, οι Έλληνες Ιωνίας την χρησιμοποιούσαν ήδη πριν από τον πάπυρο αλλά όχι συστηματικά. Από 2^ο αι. π.Χ. έως 14-15^ο αι. σε εξαιρετικές περιπτώσεις.

Πάπυροι
Κύλινδροι,
γραφή σε στήλες

Κύλινδρος (ειλητάριο, ρολό, volumen) γραφή στη μία πλευρά.

Κώδικας (μορφή βιβλίου) από τον 2^ο -1ο αι. π.Χ., γενικεύθηκε τον 4^ο αι. μ.Χ.

Η αρχαιότερη μορφή παπύρινος κύλινδρος Κυρίαρχη ως τον 2^ο αι. μ.Χ. Οι χριστιανοί υιοθέτησαν ασμένως τη γραφή σε περγαμηνό κώδικα, ό,τι δηλαδή δεν θύμιζε ειδωλολατρικό κείμενο. Τεράστια διάδοση για πρακτικούς κυρίως λόγους.

Τα αρχαιότερα ελληνικά λογοτεχνικά κείμενα σε πάπυρο:
πάπυρος Δερβενίου 4^{ος} αι. π.Χ.
με ορφική φιλοσοφία
και Τιμοθέου *Πέρσαι* (νόμος –λυρική
ποίηση) για ναυμαχία Σαλαμίνας,
4^{ος} αι. π.Χ.

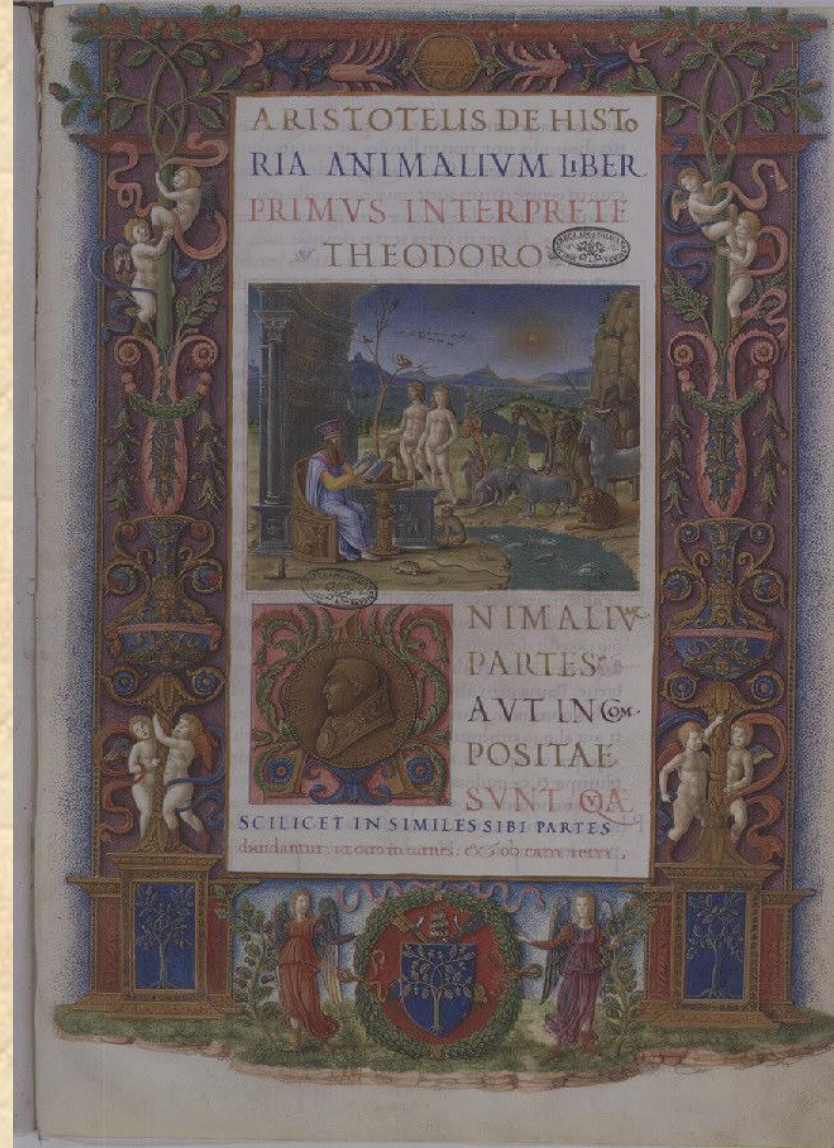
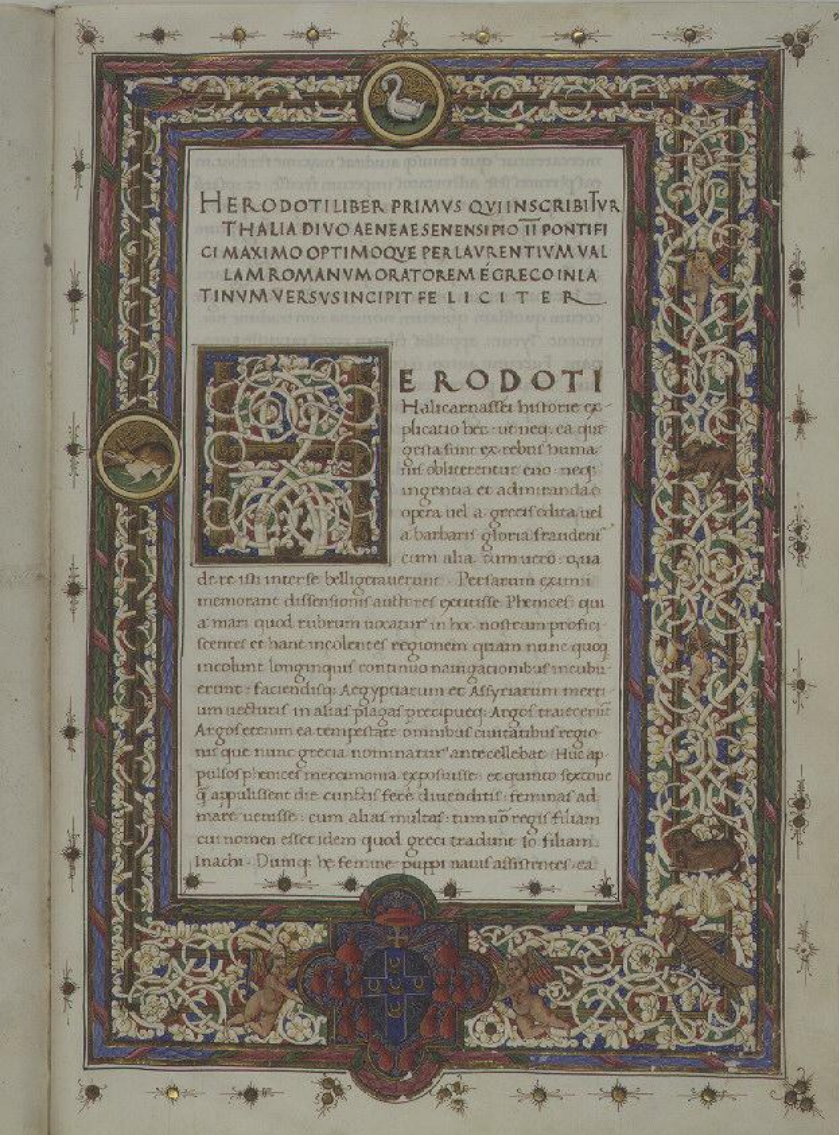
Αριστερά: ο ευαγγελιστής Μάρκος
συγγράφει το Ευαγγέλιο σε κύλινδρο
και έχει αποθηκευμένους κυλίνδρους

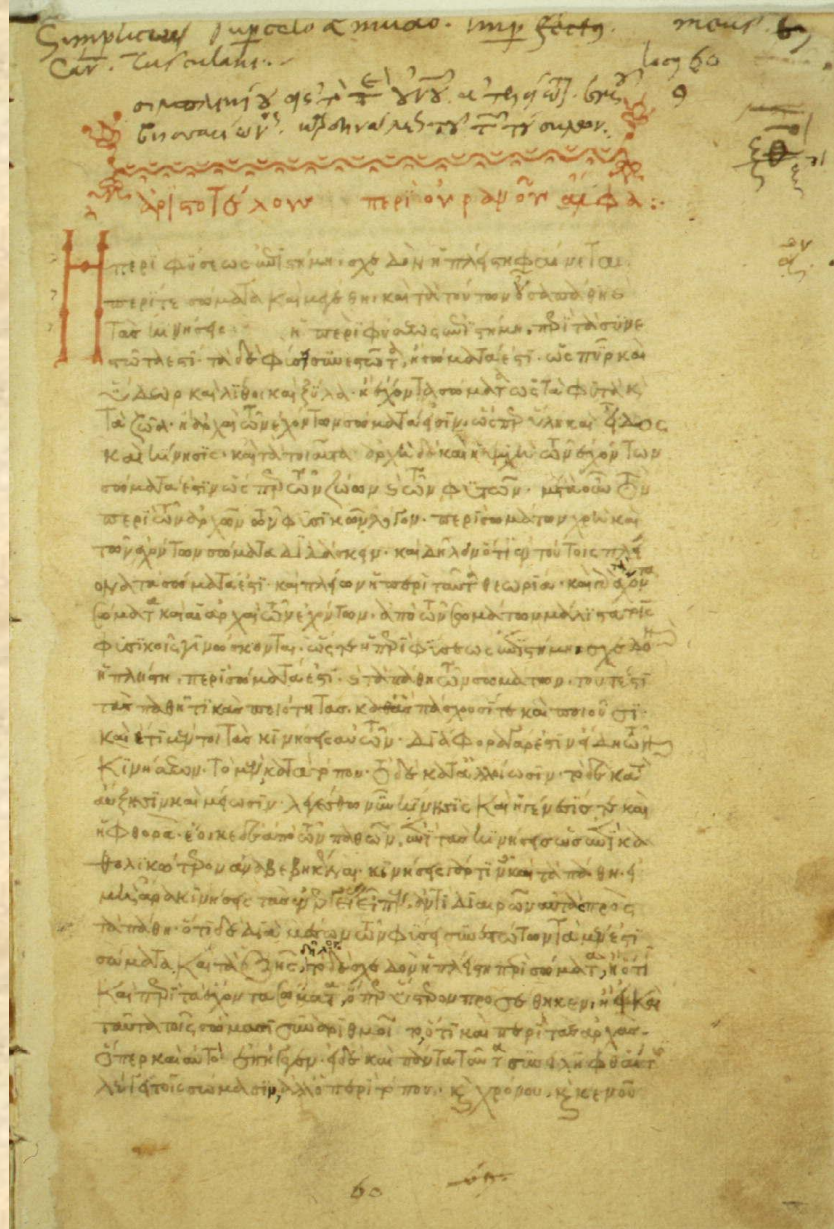
Δεξιά: ο ευαγγελιστής Ιωάννης
συγγράφει το Ευαγγέλιο σε κώδικα
και έχει αποθηκευμένους κυλίνδρους

Ο άγιος Λουκάς αντιγράφει κείμενο
σε κώδικα από κύλινδρο.

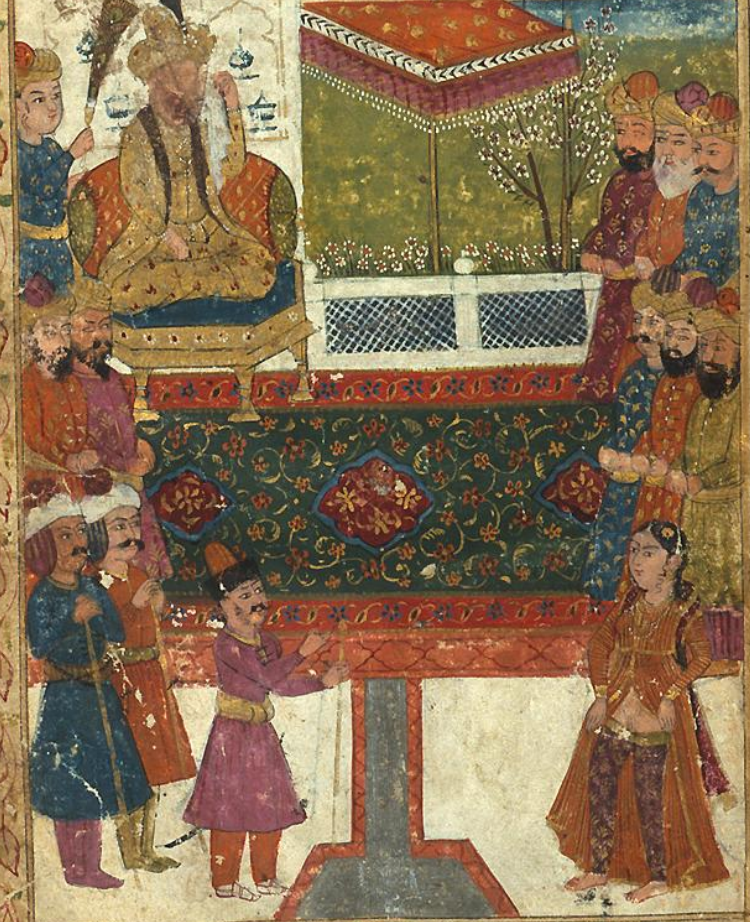

Χαρτί: εφεύρεση στην Κίνα τους πρώτους μεταχριστιανικούς αιώνες, στη Δύση μέσω Αιγύπου, Μαγκρέμπ τον 10 αι. στην Ισπανία, Ιταλία. 13^{ος} αι. τα πρώτα εργοστάσια δυτικού χαρτιού στην Ιταλία< λιναρένια κουρέλια, κάνναβη, βαμβάκι. Το ανατολικό (βομβύκινο< Βομβύκη Συρίας) χαρτί ξεχωρίζει από το δυτικό, που έχει υδατόσημα (υδάτινο σχέδιο που φαίνεται στο φως), σήμα εργοστασίου. Διαφορετικά μεγέθη.

Ἄρα, χωροταξικά η γραφή ξεκίνησε αρχικά από την Ανατολή, πέρασε στον ελληνικό χώρο, ήκμασε στην Αθήνα, στη συνέχεια κατά τους ελληνιστικούς χρόνους στην Αλεξάνδρεια και μετά στην Κωνσταντινούπολη μέχρι την Άλωση, οπότε οι λόγιοι αντιγραφείς στη Δύση.

ز دند که این بیخ بود که در حضور پادشاه کردی اینجهمی شرمی باشد که در کجمنی دای
 خود را برهنه نشاند و بی آن مکان جواب داد که زان مرد شرم میدار و در این سخن شرمست
 که مرل و شرم داشته باشم پادشاه ازین سخن در حجاب

بسم الله الرحمن الرحيم

هنگام کتابت که در بیان ادویه که حرف اول آنها سین هستند است فصل السین
 مع الالف **ساج** بفتح سین و الف و جیم بحدی سیال و سیالگون نیز نامند **ماهیت** آن درختیست
 هندوی بقدر درخت چنار و سیخ رنگ و صلب مایل بسپاهی و کثیر الورق و خوشبو و
 برک آن بزرگ و درخت و اندک طولانی و ثمر آن بقدر فوفلی و سیاه و اندک طولانی و در
 کوهستان میشود و ثمر آن را جوش داده بخورند طبیعت خوب آن در دوزخ سرد و خشک و با
 اندک حرارت افعال و خواص آن ضمه و سیاه شدن آن با آب سیردجیت در سرد سحر و طحلیل
 و زخم خا و دمو به و صفرا و به خصوصاً با آب اشیا بارده و خوردن فشاره آن سحر نکین
 دشمنی و التهاب معد و با ماء العسل همه اخراصفرا و با غم و گرم معدن فوی الاثر و طلا

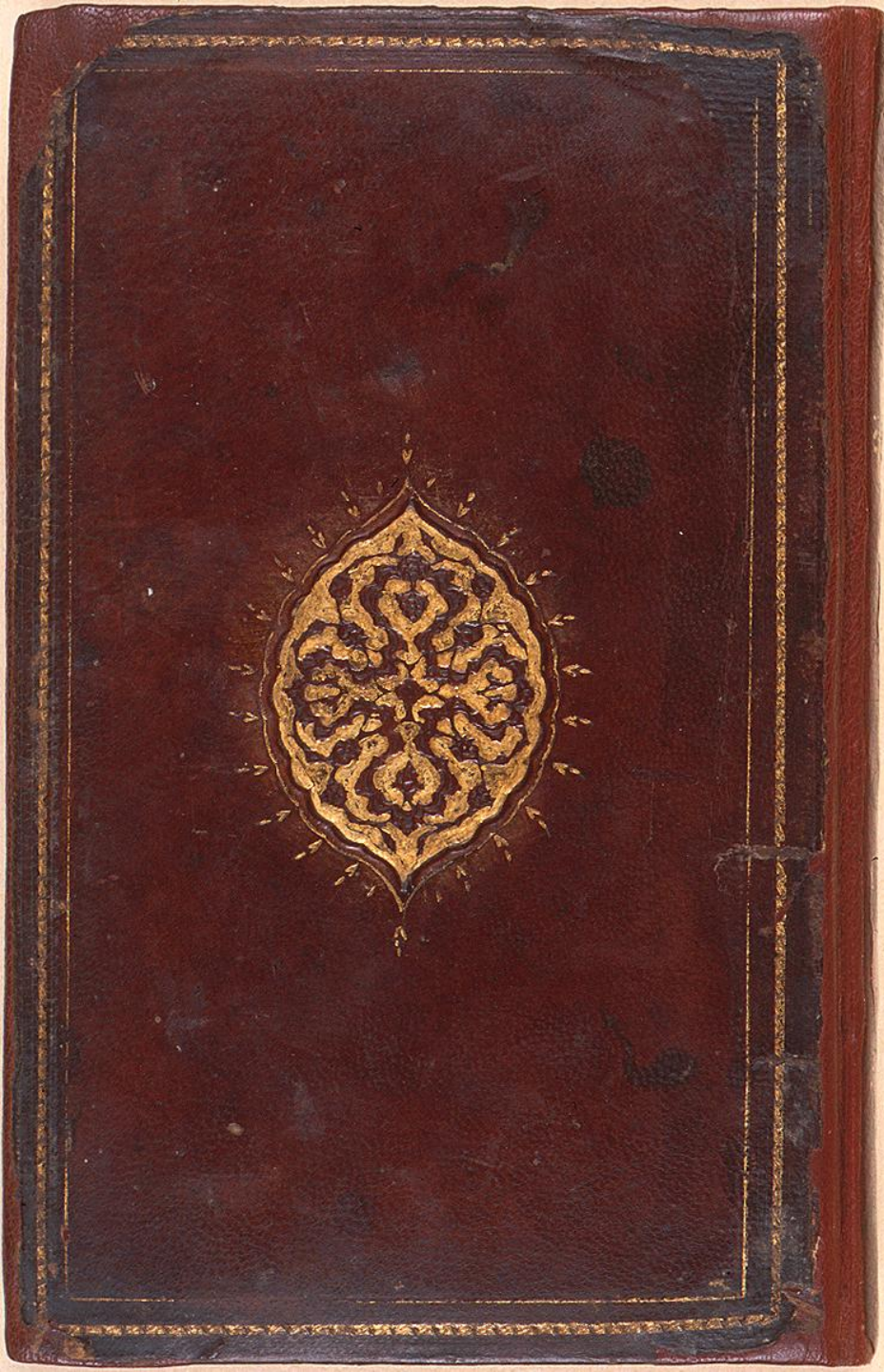
nus genti. & oppidū genti quā mū-
um p. amplitudine. Tuxes habet
ex silis quadratis mōlis alitore
quingenta milia p. regio attere
ex aduerso. Thylos insula iōden
milibz alitore plurima matyeni
& celeberrima cū oppido eidē no-
minis iuxtaq. aliena. minora p. mū-
torā et xxi d. p. vltra magnas alpi-
ci insulas tradit. ad quas nō sit pue-
ti. huius ambiciū xxi d. p. perfide lo-
gus abesse adiurno alues angusto.
insule xche. gentes nochet. iuxta in-
godi chaxi. nomades. flumen eius
iuxta nauigationē incōptā ab eo late-
re p. p. scopulos tradit iuxta p. mū-
illa mentione oppidi omāno. hachali
auelcomamen. quo p. ores celebē por-
tū carmani. fecere. lē omē zachane
q. nūc oppida maxime celebrari p. si-
comari. nūc negotiatores diuēt. aflu-
mine canis ut iuxta mōs ad hūstosi-
mū. gentes ex p. manite. mox iux-
ophagi. insula deserta. gentes hūbi-
ni. ebnethei montes. insula omocū

portus. mechorbe. insula exaxallo
mechorbe. gent. chaldei. insule no-
minibz multe. celebres uero hyfarda-
una. & prima iuxta scripte sūt stelle la-
pidee litteris incognitis. chobo ea por-
tus brage. insule deserte. gent. chalu-
dei. albane. gent. regio montosa
portu sinus duatā. insule multe. mo-
ns trichoriphol. regio cardaleo. insule
solina decalchina. nē ictiophagorū de-
m. elari lutus manicū ubi aurī me-
talla. regio cana. una gent. apitami.
cassam. insula deuade. fons coralis.
carphati. insule alaea. amnamel. gen-
clare. insule. chelomies. ictiophagon.
multe. odanda deserta. hūsi multe.
sabeos. flumina. thamar. arabim. insu-
le. dorice. fons daulores. dona. insula
epieros. sabatani. cobotis. sambra-
te & oppidū eodē nomine iconandi.
ameridie. insule multe. maxima
canari. flumen muselos. portus li-
pis. sconite. sabathe. insule mul-
te. emporiū corū. acilia ex quo in
indū nauigatur regio amithosia

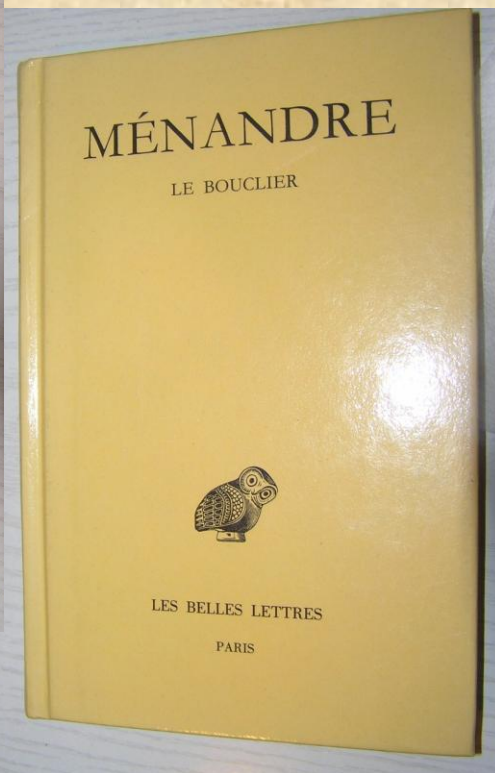
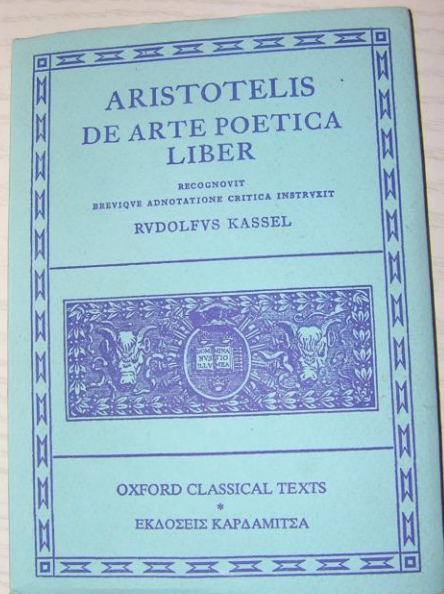
Παλίμψηστα < πάλιν + ψάω = ξύνω (codices rescripti). Έσβηναν παλαιότερη γραφή και ξανάγραφαν άλλο κείμενο από πάνω. Σήμερα διαβάζουμε και τις υποκείμενες γραφές.

Σε «σκοτεινές» περιόδους
τα βιβλία θεωρούνταν
εργαλεία διάδοσης
του κακού και
αλυσοδένονταν
στις βιβλιοθήκες.

Περίτεχνες σταχώσεις (με δέρμα, ξύλο, αλυσίδες) για προστασία του βιβλίου και σφραγίδες για να δηλώνεται ο κτήτορας ή η βιβλιοθήκη.

Σύγχρονες σειρές κριτικών εκδόσεων

